

Vilniaus valstybinis pedagoginis institutas
TSRS istorijos katedra

E. Jovaiša

1979 m. Krūvandų k.(Kauno raj.)
I, II, III kapinynų tyrinėjimų

ATASKAITA

Vilnius, 1980

Turinys

1. Krūvandų I kapinyno tyrinėjimų istorija.....	4-5
2. Kasinėjimų būdas.....	6
3. Tyrinėtų plotų aprašymas.....	7-10
4. Ploto 4 kapų aprašymas.....	11-13
5. Trumpos išvados.....	14
6. Krūvandų II kapinyno tyrinėjimai.....	15
7. Ploto 1 kapų aprašymas.....	16-19
8. Trumpos išvados.....	20
9. Krūvandų III kapinyno tyrinėjimai.....	21
10. Ploto 1 kapų aprašymas.....	22-24
11. Trumpos išvados.....	25
12. Bendrosios Krūvandų I, II, III kapinynų tyrinėjimų išvados.....	26
13. Lauksvydų kapinyno tyrinėjimai.....	27
14. Radinių sąrašas.....	28-29
15. Planų ir kapų piešinių sąrašas.....	30

1. Krūvandų I kapinyno tyrinėjimų istorija

Krūvandų kaimo (Kauno raj.) plokštinis kapinynas I yra dešiniojo Krūvandos u. Kranto aukštumoje, 0,015 km. į PR nuo L. Zažeckio sodybos ūkinio pastato, 0,13 km. į Š nuo lauko keliuko, vedančio į plentą Vilkija – Čekiškė.

Krūvandų kapinynas respublikos archeologams žinomas jau nuo seno: 1934 m., jo teritorijoje pradėjus žemės darbus, į Kauno muziejų pateko radinių iš suardytų kapų¹. Karjeru naudotasi reguliariai, bet apie 1950 – 1955 m. ir 6 deš. pabaigoje itin intensyviai. Vietos gyventojas L. Zažeckis tvirtino, kad tuo metu čia gausiai buvo randama žmonių griaučių, o prie jų geležinių ietigalių ir žalvarinių papuošalų. Jis taip pat nurodė ir radimvietes žvyro karjere.

Dešimtmečiais naudojant žvyro karjerą, Kauno, Vilniaus muziejuose susikaupė ne maža dirbinių, kuriuos literatūroje priimta datuoti III – V, IX – XVII bei XV – XVI amžiais².

1979 metais, renkantis tyrinėjimų vietą Centrinėje Lietuvoje, buvo žvalgytas ir Krūvandų kapinynas. Jo teritorijoje rasta stipriai suardyta: žvyro karjeras išsitęsė pietryčių kryptimi net iki 80,4 m., o plotis siekė 41,4 m. (plačiausioje vietoje) ir 16,5 m. siauriausioje vietoje.

Karjero gylis 3,88 m. giliausioje vietoje. Ne gana to, ŠR karjero pakraštyje buvo kasami bulviarūšiai, o V ir PV pakraščiuose yra kolūkiečių skirtiniai sklypai (žr. kapinyno situacijos planą).

Susidariusi padėtis buvo žinoma Lietuvos TSR MA Istorijos instituto Archeologijos sektoriui, ir, tikintis išsiaiškinti, ar šiame kapinyne galima tikėtis kapų, 1979 m. liepos 3 - rugpjūčio 28 d. Vilniaus valstybinio pedagoginio instituto TSRS istorijos katedra tyrinėjo Krūvandų kaimo kapinynus. Tos pat ekspedicijos metu buvo užbaigti ir 1978 m. pradėti Lauksvydų k. kapinyno tyrinėjimai (žr.: E. Jovaiša, 1978 m. Lauksvydų k. (Kauno raj.) plokštinio kapinyno tyrinėjimų ataskaita, V., 1979). Kasinėjimuose dalyvavo instituto Istorijos – pedagogikos fakulteto istorijos specialybės I kurso studentai, tos pačios specialybės III k. studentas Arvydas Malonaitis, Trakų kraštotyros muziejaus darbuotojas Artūras Baublys, kapus piešė Vilniaus dailės instituto V kurso studentai J. Raupelytė ir G. Jonkus, tirtųjų plotų planus sudarė G. Jonkus, kapinyno situacijos planą sudarė Lietuvos TSR Inžinerinių tyrinėjimų instituto Kauno filialo darbuotojai. Kasinėjimų metu surinktieji radiniai perduoti Kauno valstybiniam istorijos muziejui, visa grafinė fiksacijos medžiaga (situacijos planas, tirtųjų plotų planai, kapų piešiniai) – Lietuvos TSR MA II Archeologijos sektoriui.

---

¹ Žr.: Lietuvos TSR archeologijos atlasas. I – XIII a. pilkapynai ir senkapiai, t.3, V., 1977, p.56-57.

² Ten pat.

2. Kasinėjimų būdas

Kasinėjimų metu, planuojant tiriamuosius plotus, buvo atsižvelgta į karjero konfigūraciją. Siekiant išsiaiškinti kapų vietas, P, ŠV, ŠR ir V karjero dalyse buvo išplanuoti 4 tiriamieji plotai. Kad būtų galima tiksliau nustatyti tirtųjų plotų padėtį, prisirišimo tašku paimtas L. Zažeckio sodybos ūkinio pastato PR kampas (žr. situacijos plane „32.06.“). Taigi, šio taško atžvilgiu tiriamieji plotai planuoti šitaip:

1. Plotas 1 - 56,4 m. į PR $145^{\circ} 15'$ šiaurės azimuto.
2. Plotas 2 – 10 m. į PV $192^{\circ} 45'$ kampu.
3. Plotas 3 – 43 m. į PR $78^{\circ} 15'$ kampu.
4. Plotas 4 – 34,4 m. į PR $170^{\circ} 45'$ kampu.

Atmatuoto ploto viena kraštinė kas metrą žymėta alfabeto didžiosiomis raidėmis A, B, C ir t.t., kita – skaitmenimis 1, 2, 3 ir t.t. Nuėmus velėną, plotas būdavo išlyginamas, siekiant rasti kapų duobių kontūrus. Visame tirtame plote žemė buvo skutama iki nejudinto grunto. Atidengus kapus, jie buvo aprašyti, nufotografuoti, nupiešti (M 1:5), užnešti ant tirtųjų plotų planų (M 1:50). Žemėms iš plotų pašalinti naudoti neštuvai. Tokiu būdu, karjero pakraščiuose ir viduje buvo ištirti 4 plotai, ir paskutiniajame, ketvirtame, plote buvo rasti 3 kapai.

Kadangi rastieji 3 kapai buvo labai suardyti osteologinė medžiaga nebuvo vežama į VVU Medicinos fakultetą. Griaucių likučiai surinkti ir užkasti plote 1.

3. Tyrinėtų plotų aprašymas

Plotas 1

Plotas 1 išplanuotas P karjero pakraštyje, 56,4 m. į PR 145° 15' kampu nuo L. Zažeckio sodybos ūkinio pastato PR kampo (žr. situacijos planą). Plotas 1 orientuotas V–R kryptimi, kur ilgis siekia 15 m., plotis – Š–P kryptimi – 5 m.

Nuėmus šioje vietoje vešlią velėną, atsidengia su žvyru maišytas smėlis. 15 – 20 cm. gylyje, išlyginus žemės sluoksni, kapų duobių kontūrai nebuvo rasti: nesimatė jų ir toliau gilinant plotą 1. Pasisiekus 1,6 m. gylį, žemė tapo drėgna ir klampi (nuo čia pat tekančios Krūvandos karjero pagrinde net ir vasarą telkšo balos). Šiame gylyje visame plote vyravo smėlis su stambiais žvyro intarpais. Tokiu būdu, teko konstatuoti, kad ištirtame plote 1 archeologinių laikų kapų ar senienų niekada nebūta. Tiesa, P tirtą plotą sienoje nuo pat žemės paviršiaus iki 0,4 – 0,6 m. gylio išsiskyrė tamsios žemės sluoksnis su XIX a. pab. – XX a. pr. keramika. Tai, matomai, apie 0,04 km. piečiau nuo ploto buvusios sodybos liekanos, kurios likę tik žole apaugę pamatai.

Plotas 2

Plotas 2 išplanuotas ŠV karjero pakraštyje, 10 m. į PV $192^{\circ} 45'$ kampu nuo L. Zažeckio sodybos ūkinio pastato PR kampo (žr. situacijos planą). Plotas 2 orientuotas V–R kryptimi, kur ilgis siekia 6 m., plotis Š–P kryptimi – 3 m. Plotą labiau išplėsti viena ar kita kryptimi neleido stambūs medžiai ir bulvėmis apsodintas skirtinis sklypas.

Nuėmus menką velėną, atsidengė ištisinis žvyras, kuriame pynėsi gausybė medžių šaknų. Gilinant ir skutant plotą, kapų duobių kontūrų nerasta. 1,6 m. gylyje nuo žemės paviršiaus pasirodė pirmieji akmenys. Pilnai juos atpreparavus, 2,0 m. gylyje, pasirodė, kad tiriamasis plotas ištisai nusėtas įvairių dydžių lauko akmenimis. Matomai, šiame gylyje glūdi dar ledynmečių sustumtieji akmenys.

Ištirtame plote 2 archeologinių laikų kapų ar senienų nerasta.

Plotas 3

Plotas 3 išplanuotas ŠR karjero dalyje. Šis plotas tirtas pačiame karjere, aukščiausioje jo vietoje, ten, kur tarp dviejų įgilinimų yra susidariusi „kupra“ (žr. situacijos planą). Tuo norėta įsitikinti, ar neliko karjero teritorijoje neliestų kapų.

Plotas 3 yra 43 m. į PR 78° 15' kampu nuo L. Zažeckio sodybos ūkinio pastato PR kampo. Plotas 3 orientuotas ŠR–PV kryptimi, kur jo ilgis siekė 5 m., plotis ŠV-PR kryptimi – 2 m.

Tiriamą plotą vietoje praktiškai vėlenos nebuvo, ir nuo pat žemės paviršiaus prasidėjo žvyro, analogiško plote 2, sluoksnis. Jau 0,5 m. gylyje tapo aišku, kad tai vienalytis žvyras, o 0,8 m. gylyje tyrinėjimai šioje vietoje buvo užbaigti.

Ištirtame plote 3 archeologinių laikų kapų ar senienų nerasta.

Plotas 4

Plotas 4 išplanuotas PV karjero pakraštyje, 34,4 m. į PR 170° 45' kampu nuo L. Zažeckio sodybos ūkinio pastato PR kampo (žr. situacijos planą). Plotas 4 orientuotas Š–P kryptimi, kur ilgis siekia 15 m., plotis V–R kryptimi – 3 m. Šiuo plotu buvo siekiama patikrinti skirtinių sklypų pakraštį, kur žmonių pasakojimu, buvo randama žalvarinių dirbinių.

Tiriamą plotą R kraštinė P–Š kryptimi žymėta skaitmenimis 1, 2, 3... 15, o P kraštinė R–V kryptimi – didžiosiomis raidėmis A, B, C. Vėliau, preparuojant kapą 2, V sienoje padarytas 2x2 m. dydžio „langas“.

Nuėmus velėną ir išlyginus plotą, 0,3 m. gylyje atsidengė nevienalyčiai žemės sluoksniai: pietų – šiaurės kryptimi iki skaitmens „6“ tirtame plote buvo smėlis su molio priemaišomis. Skutant plotą, smėlis darėsi vis molingesnis, ir, pasiekus 1,06 m. gylį, iš molio prasisunkė vanduo. Kita žemės sudėtis į šiaurę nuo skiemens „6“: čia buvo žvyras, kurio sluoksniuose ir rasti kapų likučiai. 0,5 m. gylyje nuo žemės paviršiaus, kv. A12, 13, 14, B12, 13, C13, 14 buvo aptiktas telefono kabelis.

4. Ploto 4 kapų aprašymas
Suardytas vyro (?) kapas 1

0,3 m. gylyje nuo žemės paviršiaus, kv. A 10 buvo atidengta sukiuždyta žmogaus kaukolė. Kapo duobės kontūras iš aplinkinės žemės neišsiskyrė.

0,48 m. gylyje nuo žemės paviršiaus, kv. A 10, B 11, atsidengė suardyti žmogaus griaučiai. Mirusiojo griaučių likę tik fragmentai: smarkiai sužalota kaukolė (suardyta veidinė dalis, suskaldyta smegeninė), rankų kaulai suardyti (pirmykštėje būsenoje likę tik žastikauliai ir paskyros dilbio dalys), kojų kaulų likę taip pat tik kelios dalys. Kiek geriau išlikusi krūtinės ląstos ir raktikaulių sritys.

Sumestų kojų kaulų pabaigoje, ten, kur turėjo būti kojūgalis, rastas trikampio formos akmuo. Jo dydis – 19x15x10 cm. Sprendžiant iš likusių kaulų, mirusysis buvo palaidotas aukštelininkas, galva pakrypusi į dešinę pusę ir viršugalviu nukreipta į PR 116° kampu. Griaučių ilgis galėjo būti 1,73 m., plotis ties petikauliais – 0,36 m. Mirusiojo lytinį priklausomumą nustatyti sunku. Kaukolės smegeninės ovalas ir stambus apatinis žandikaulis leidžia manyti, kad čia buvo palaidotas vyras.

Įkapės: prie mirusiojo griaučių nei dirbinių, nei organinės medžiagos nerasta. Jų nerasta ir tikrinant kapo duobės dugną.

Suardytas kapas 2

0,53 m. gylyje nuo žemės paviršiaus, kv. C 7, atsidengė sukiuždytos kaukolės viršugalvis. Kapo duobės kontūras iš aplinkinės žemės neišsiskyrė.

0,68 m. gylyje nuo žemės paviršiaus, kv. C 7, D 7,8, E 8, atsidengė suardyti žmogaus griaučiai.

Mirusiojo griaučiai labai suardyti: kaukolė sukiuždyta ir sudaužyta, rankų, stuburo slankstelių, šonkaulių likę paskiri fragmentai. Geriau ir pirmykštėje būsenoje išliko kairiosios kojos kaulai, dešinėsios liko tik blauzdikaulis.

Sprendžiant iš likusių kaulų, mirusysis buvo palaidotas aukštelninkas, galva viršugalviu nukreipta į PR 105° kampu, ištiestomis kojomis. Išlikusių griaučių ilgis nuo blauzdikaulių pabaigos iki viršugalvio – 1,5 m., atstumas tarp kelių – 18 cm.

Abipus mirusiojo griaučių rasti du nedideli lauko akmenys. Vienas jų, 18x15x10 cm. dydžio, buvo padėtas kairėje mirusiojo pusėje, prie pat šlaunikaulio galvutės. Antras, 15x13x9 cm. dydžio, padėtas dešinėje mirusiojo pusėje, ten, kur turėjo būti mirusiojo žastikaulio pabaiga.

Įkapės: prie mirusiojo griaučių nei dirbinių, nei organinės medžiagos liekanų nerasta. Jų nerasta ir tikrinant kapo duobės dugną.

Paauglio kapas 3

1,05 m. gilyje nuo žemės paviršiaus, kv. B 8, C 8, 9, atsidengė paauglio griaučiai. Kapo duobės kontūras iš aplinkinės žemės neišsiskyrė.

Mirusiojo griaučiai išlikę neblogai: tik kaukolės veidinė dalis rasta sunaikinta, o smegeninė – sukniuždyta. Griaučių ilgis – 1,16 m., plotis ties petikauliais – 0,25 m., ties alkūnkauliais – 0,22 m.

Mirusysis buvo palaidotas aukštelininkas, galva kiek pakreipta į dešinę ir viršugalviu nukreipta į PR 126° kampu. Dešinioji ranka sulenkta smailiu kampu, ir dilbio kaulai, matyt, buvo padėti ant krūtinės kaulų. Kairioji ranka buvo sulenkta labai smailiu kampu, ir dilbio kaulai rasti beveik lygiagrečiai su žastikauliais. Kojos ištiestos, atstumas tarp kelių – 5 cm.

Įkapės: tarp kairiojo dubenkaulio ir kairiojo šlaunikaulio galvutės buvo rastas geležinio smeigtuko (?) sunykęs fragmentas. Imant jį iš kapo, geležis sutrupėjo.

Tikrinant kapo duobės dugną, nei radinių, nei organinės medžiagos liekanų nerasta.

5. Trumpos išvados

1979 m. Krūvandų I kapinyno teritorijoje ištirtas 152 m² žemės plotas, kur plote 4 atidengti 3 nedegintų mirusiųjų kapai. Kapai 1,2 suardyti, geriau išlikęs paauglio kapas 3. Lytinį kapų priklausomumą nustatyti nebuvo galima: atrodo, kad kape 1 buvo palaidotas vyras.

Ištirtoje kapinyno dalyje mirusieji laidoti 0,48 – 1,05 m. gylyje., pasaulio šalių atžvilgiu visi orientuoti PR kryptimi atitinkamai 116°, 105°, 126° kampu. Kapų duobių kontūrai neišryškėjo nė viename iš tirtųjų kapų. Nerasta čia ir karstų liekanų. Osteologinė medžiaga išlikusi blogai, ir mes negalime tiksliau apibūdinti mirusiųjų padėties laidojimo metu. Kiek aiškesnė paauglio kapo 3 griaučių padėtis.

Tirtųjų kapų tarpe rasta tik viena įkapė: geležinis lazdelinis (?) smeigtukas paauglio kape 3.

Krūvandų I kapinyno tyrinėjimai, kaip matome, buvo komplikuoti. Rasta tik trijų palaidojimų grupė PV karjero pakraštyje. Nustatyti palaidojimų amžių nėra galimybės. Tačiau norėtūsi čia pateikti tam tikras prielaidas. Esama šiokių tokių netiesioginių rodiklių, kurie leistų matyti, kad tai ankstyvi, III–IV a., kapai. Visų pirma, prie suardytų griaučių buvo akmenys, kas yra dažnas reiškinys Centrinės Lietuvos II–IV a. kapinynuose. Antras, menkesnis, rodiklis – smeigtuko likučiai.

Apibendrinant Krūvandų kapinyno (I) tyrinėjimus, galima teigti, kad čia būta nedidelio, analogiško Lauksvydams, kapinyno, kuris visiškai sunaikintas, imant žvyrą. Tuo tarpu nusakyti, kiek buvo kapų, kada jie palaidoti negalime. Tačiau kasinėjimų metu į akis krito viena keista aplinkybė. Tyrinėjimai rodė, kad kapinynas buvo nedidelis, įtikima, kad buvo laidojama II–IV a., o tuo tarpu muziejuose esanti medžiaga datuojama III–V, IX–XII, XV–XVI a. Suprantama, kad čia atsirado kažkokia painiava. Atrodo, kad vietiniai gyventojai, įteigdami radinius, nemokėjo tiksliai nusakyti radimo vietos ir pasitenkino bendru pasakymu „Krūvanduose“.

Šios prielaidos rodė, kad Krūvanduose be šio, Krūvandos u. dešiniojo kranto kapinyno, buvo ir kitos laidojimo vietos. Ieškant tokių vietų ir buvo atrastas iki tol nežinomas kapinynas, gavęs Krūvandų II kapinyną.

6. Krūvandų II kapinyno tyrinėjimai

Krūvandų II kapinynas yra 0,152 km. į P nuo Krūvandų I, dešinėje pusėje kaimo keliuko, vedančio į plentą Vilkija-Čekiškė, apie 0,05 km. į PV nuo R. Vosylius namo.

Kapinynas yra nemažoje aukštumoje, kurios masyvas tęsiasi iš V į R (kalvoje tyrinėjimo metu buvo auginamas mišinys). Šios aukštumos centre buvo atmatuotas bandomasis plotas 1. Jis orientuotas R-V kryptimi ir siekia 10 m. ilgio, o Š-P kryptimi – 5 m. Tyrinėjimų eigoje V ploto siena buvo pratęsta P kryptimi dar 10 m., o į plotį V-R kryptimi – 2 m. Tyrinėjant kapą 3, P sienoje buvo padarytas 1x1 m. „langas“ (žr. ploto planą). Tirtą plotą 1 V siena P kryptimi buvo žymėta didžiosiomis raidėmis A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, o Š siena V kryptimi skaitmenimis 1, 2, ... 10. Tokiu būdu, buvo tiriamas 71 m² žemės plotis.

Tyrinėtame plote 1 buvo molingas smėlis, o kv. B 1-4, C 1-4, D 1-4, E 1-5 gilėjant jis virsdavo moliu, ir, pasiekus 1,4 m. gylį, prasisunkė vanduo. Kvadratuose H 9,10, I 9,10, J 9,10, K 9,10, L 9,10, M 9,10, N 9,10, O 9,10 žemės sudėtis buvo analogiška aukščiau aprašytajai, ir, pasiekus 0,55 m. gylį, tyrinėjimai šiuose kvadratuose buvo nutraukti. Kvadratuose A 1-10, 0,3 m. gilyje, buvo atidengtas drenažo vamzdžio kanalo kontūras, buvęs 0,5 m. pločio.

Plote 1 rastieji kapai koncentravosi kvadratuose C 5-10, D 5-10, E 7-10, F 8-10, G 9-10.

7. Ploto 1 kapų aprašymas
Moters kapas 1

0,37 m. gylyje nuo žemės paviršiaus, kv. C 5, atsidengė sukiuždytas kaukolės viršugalvis. Kapo duobės kontūras iš aplinkinės žemės neišsiskyrė.

0,48 m. gylyje nuo žemės paviršiaus, kv. C 5,6, D 5, atsidengė gerai išlikę moters griaučiai (išskyrus kaukolę, kurios veidinės dalies visai nėra, o smegeninė sutraiškita). Jų ilgis – 1,7 m., plotis ties alkūnkauliais – 0,43 m.

Mirusioji palaidota aukštiekninka, atrodo, galva buvo pakreipta į dešinę pusę ir viršugalviu nukreipta į PR 135° kampu. Dešinėsios rankos kaulai ištiesti, ir pirštikauliai randasi viename lygyje su dubenkaulio pabaiga. Kairiosios rankos kaulai buvo taip pat ištiesti, o pirštikauliai rasti ant šlaunikaulio galvutės. Kojos ištiestos, tačiau dešinioji buvo kiek sulenкта ir paversta ant šono. Pėdos kaulai rodo, kad pėda buvusi nulenкта žemyn. Atstumas tarp kelių – 16 cm. Mirusioji buvo palaidota ne horizontalioje padėtyje: jos kojų kaulai buvo rasti 0,37 m. gylyje, o kaukolė – 0,48 m. gylyje.

Preparuojant kapą kairiojo šlaunikaulio išorinėje pusėje pastebėti du medžio anglių lizdai. Jie buvo ovalo formos, tačiau nevienodo dydžio: 10x7 cm. ir 8x5 cm. Be šių lizdų, kairiosios kojos kelio srityje buvo randami ir pavieniai medžio angliukai.

Įkapės: vidinėje apatinio žandikaulio pusėje buvo rasta žalvarinė įvija. Ji, matomai, čia atsirado, kai buvo pajudinta kaukolė ir, be abejonės, priklauso pakaušio įvijai. Prie šios įvijos rasti organinės medžiagos fragmentai. Ant kairiosios rankos dilbio kaulų pabaigos, galas į viršų, rasta žalvarinė apyrankė storėjančiais daugiakampiais galais. Įstrižai stuburo slankstelių, kojele į dešinę kampo pusę ir 0,5 m. nuo apatinio žandikaulio rasta žalvarinė skliutakojė segė. Ant kairiosios rankos pirštų kaulų, kurie buvo ant šlaunikaulio galvutės, rastas žalvarinis įvijinis žiedas platėjančiais galais.

Tikrinant kapo duobės dugną, nei radinių, nei organinės kilmės liekanų nerasta.

Suardytas kapas 2

0,6 m. gylyje nuo žemės paviršiaus, kv. D 8,9, E 8,7, atsidengė kapo duobės kontūras. Jis buvo 2,45 m. ilgio ir 0,65 m. pločio, pailgas, PR jo kampas užapvalintas smailesniu kampu, o ŠV – bukesniu. Kapo duobės kontūras orientuotas ŠV-PR kryptimi.

Preparuojant kapą, ŠV kapo duobės pusėje rasti du be tvarkos sumesti lauko akmenys, 22x12x7 cm. ir 12x7x6x cm. dydžio. Vienas akmuo, 13x10x6 cm. dydžio, rastas duobės viduryje. Trijų akmenų grupę, 10x10x5 cm., 8x7x12 cm., 5x5x5x cm. dydžio, rasta PR kapo duobės gale. 1,55 m. nuo PR kapo duobės krašto, prie ŠR sienos rastas medžio anglių lizdas. Jis buvo beveik apskritimo formos, 18x15 cm. dydžio. Darant jo pjūvį, paaiškėjo, kad lizdas nesiaurėja ir tęsiasi 12,5 cm.

0,72 m. gylyje nuo žemės paviršiaus pasirodė be tvarkos sumesti kaulai.

0,95 m. gylyje nuo žemės paviršiaus buvo atidengta be jokios tvarkos, 0,9x0,5 m. plote, sumesta kaulų krūva. Čia rasti dubenkaulio, šlaunikaulių, raktikaulių fragmentai. Kai kurie kaulai labai pažaliavę, ypač raktikauliai ir pirštų kaulai. Kaukolės šioje kaulų krūvoje nerasta.

Atidengus ir preparuojant kapą, į akis krito viena detalė: kapo duobė labai tvarkinga, gal tik ilgesnė, negu įprasta. Kapas, tuo tarpu, apiplėštas ir kaulai, nuėmus nuo jų vertingesnius papuošalus, buvo sumesti į duobę. Atrodo, kad kapą plėšė tais laikais, kai dar buvo likę išoriniai žymekliai.

Įkapės: preparuojant kaulus, tarp jų buvo rasti žalvarinio įvijinio, analogiško kape 1 rastajam, žiedo fragmentai, gintarinis dvigubo nupjauto kūgio formos karolis ir žalvarinės įvijos fragmentas.

Suardytas kapas 3

0,6 m. gylyje nuo žemės paviršiaus, kv. E 9,10, F 9,10, atsidengė kapo duobės kontūras. Kapo duobė buvo pailgos, užapvalintais galais formos, 1,92 m ilgio ir 0,65 m pločio. Ji orientuota ŠV-PR kryptimi.

0,95 m. gylyje nuo žemės paviršiaus buvo atidengta nedidelė kaulų krūva. Kaukolės, kaip ir kape 2, nerasta. Ir šis kapas buvo apiplėštas. Kai kurie kaulai stipriai pažaliavę.

Įkapės: preparuojant kaulų krūvelę, rastas žalvarinis kniedės fragmentas ir kelios žalvarinės graudelės.

Suardytas kapas 4

0,6 m. gylyje nuo žemės paviršiaus, kv. F 9, 10, G 9,10, atsidengė kapo duobės kontūro dalis. Kapo duobė orientuota ŠV-PR kryptimi, išliko jos tik PR kontūras. Kapo duobė buvo pailga, užapvalintais galais.

0,95 m. gylyje nuo žemės paviršiaus atsidengė suardyto kapo likučiai: pirmykštėje vietoje likę kairiosios kojos kaulai ir dešinėsios blauzdikaulis bei padikauliai. Apie 0,5 m. į ŠV nuo šių kaulų rastas kryžmos kaulas. Visų kitų kaulų kape nerasta: jis perkastas ŠV dalyje ir apiplėštas.

Nustatyti mirusiojo palaidojimo padėtį sunku. Tačiau likę kojų kaulai leidžia manyti, kad mirusysis buvo palaidotas panašiai, kaip ir kape 1. Ypač panaši dešinėsios kojos padėtis, kuri taip pat buvo sulenkta, o pėda nuleista žemyn. Sprendžiant iš kaulų, mirusysis buvo palaidotas galva į ŠV 115° kampu.

Įkapės: išilgai kapo ašies, prie kairiojo šlaunikaulio galvutės buvo pastebėtas geležinio peilio kontūras. Geležis visiškai sunykus, ir peilio paimti nepavyko. Preparuojant kapo vietą, buvo randami be tvarkos sumesti geležies fragmentėliai, žalvarinių grandelių dalys, du gintariniai karoliai, vienas iš jų suskilęs.

8. Trumpos išvados

1979 m. Krūvandų II kapinyno tyrinėjimo metu ištirtas 71 m² žemės plotas, kur plote 1 atidengti 4 nedegintų mirusiųjų kapai: kapai 2, 3, 4 visiškai suardyti, kapas 1 išlikęs geriau. Lytinį priklausomumą nustatyti buvo galima tik kapui 1 – čia buvo palaidota moteris.

Ištirtoje kapinyno dalyje mirusieji laidoti 0,48-0,95 m. gylio duobėse, pasaulio šalių atžvilgiu orientuoti galvomis į PR (kapas 1) ir ŠV (kapas 4). Kapų duobės išryškėjo kapuose 2, 3, 4, tačiau užfiksuoti dydžiai nėra autentiški (kapai, kaip paaiškėjo, apiplėšti). Karstų liekanų čia nepastebėta. Mirusiųjų palaidojimo padėtį nustatyti pavyko tik kape 1. Moteris buvo palaidota aukštelninka, rankos buvo ištiestos ir priglaustos prie šonų. Įdomi kojų padėtis: kairioji koja ištiesta, o dešinioji truputį sulenкта ir pėda nuleista žemyn. Tokia kojų padėtis nenaujina: ji pastebėta to pat kapinyno kape 4 ir Lauksvydų kapinyno vyro kape 19.

Apie darbo įrankių ir ginklų padėtį kalbėti negalima: jų nersta. Išimtis – peilio žymės kape 4 kairiojo dubens srityje.

Kapinyno amžių nustatyti leidžia kapo 1 papuošalai ir aprangos reikmenys: žalvarinė lankinė skliutakojė segė mūsų literatūroje, paprastai, datuojama VII amžiumi. Tokį datavimą patvirtina ir vėlyvojo tipo apyrankė storėjančiais daugiakampiais galais. Suardyty kapų amžius turėtų būti tas pats: kapuose 2, 3 rastieji žiedai konstrukcija ir puošybiniais elementais analogiški kape 1 rastajam.

Šiame kapinyne, kaip ir Krūvandų I, Lauksvydų kapinyuose, stebime tą patį pasikartojantį reiškinį: mirusieji palaidoti mažomis grupelėmis, nedideliame plote, o aplinkui – tuštuma. Norint surasti kapinyno seką, reikėtų atidengti milžinišką plotą. Bet ir tai, kaip parodė praktika, gali būti be rezultatų.

9. Krūvandų III kapinyno tyrinėjimai

Krūvandų III kapinynas yra į P nuo Krūvandų II kapinyno esančiojo gretimoje aukštumoje, kuri V kraštu šliejasi prie veikiančių Krūvandų kaimo kapinių. Šios aukštumos, kaip ir pirmosios, masyvas tęsiasi iš V į R.

Kultūros paminklų apsaugos organai šioje aukštumoje išskyrė 20x30 m. plotą, kuris pažymėtas stulpeliais. Klausinėjant vietinius gyventojus apie šią aukštumą, jie papasakojo, kad čia dažnai išariami žmonių kaulai, o prie jų ir žalvariniai dirbiniai, kaip jie kad teigia „šarvai“, apyrankės, geležinės ietys ir t.t. Žvalgant kapinyno teritoriją, visame plote buvo susiduriame su stambesniais ar smulkesniais žmonių griaučių fragmentais (dubenkauliai, šlaunikauliai, smegeninės dalys). Aiškūs kapinyno požymiai, žmonių parodymai, o ir tai, kad muziejuose yra senienų iš Krūvandų, datuojamų XV-XVI a., paskatino čia ištirti bandomąjį plotą.

Tyrinėjimui buvo pasirinkta saugojimui išskirtos aikštelės V dalis, kur ir atmatuotas bandomasis plotas 1. Jis orientuotas R-V kryptimi ir siekė 5 m. ilgio, o Š-P kryptimi – 3 m. Tyrinėto ploto 1 Š siena žymėta skaitmenimis 1...5, o V – didžiosiomis raidėmis A, B, C. Visame tyrinėtame plote 1 buvo smėlis, kuriame ir rasti trys griautiniai palaidojimai.

10. Ploto
Suardytas vaiko kapas 1

1

kapų

aprašymas

0,2 m. gylyje nuo žemės paviršiaus, kv. C 3, atsidengė sukiuždyta vaiko kaukolė. Kapo duobės kontūras iš aplinkinės žemės neišsiskyrė.

0,35 m. gylyje nuo žemės paviršiaus atsidengė suardyti vaiko griaučiai. Pirmykštėje vietoje liko griaučiai iki dubens (kaukolės veidinė dalis neišliko, o smegeninė sukiuždyta). Likusių griaučių ilgis – 0,5 m., plotis ties petikauliais – 0,18 m.

Sprendžiant iš likusių griaučių, vaikas buvo palaidotas aukštiekninkas, galva kiek pakreipta į dešinę ir viršugalviu nukreipta į ŠV 128° kampu. Dešinėsios rankos padėtis neaiški, o kairioji ranka sulenkta 90° kampu, ir dilbio kaulai rasti padėti skersai stuburo kaulų.

Įkapės: prie mirusiojo griaučių nei dirbinių, nei organinės medžiagos nerasta. Jų nerasta ir tikrinant kapo duobės dugną.

Vyro kapas 2

0,3 m. gylyje nuo žemės paviršiaus, kv. A 3, atsidengė kaukolės viršugalvis. Kapo duobės kontūras iš aplinkinės žemės neišsiskyrė.

0,5 m. gylyje nuo žemės paviršiaus, kv. A 3, B 2,3, atsidengė gerai išlikę vyro griaučiai. Jų ilgis – 1,81 m., plotis ties petikauliais – 0,38 m., ties alkūnkauliais – 0,48 m.

Mirusysis palaidotas aukštiekninkas, galva kiek nusvirusi į kairę pusę ir viršugalviu nukreipta į ŠV 110° kampu. Dešinioji ranka kiek atmesta, sulenkta buku, 140° kampu, ir pirštikauliai rasti ant dešiniojo dubens. Kairioji ranka taip pat sulenkta buku, 165° kampu, ir dilbio kaulai siekia kairįjį šlaunikaulį. Kojos ištiestos, atstumas tarp kelių – 14 cm.

Mirusysis buvo palaidotas karste. Kokio čia būta karsto, skobtinio ar lentinio, neaišku. Tiesa, kai kur buvo vos pastebimi 2,0-2,5 cm. pločio blyškios žymės ir, atrodo, tai lentinio karsto liekanos. Apie 5 cm. į išorę nuo dešiniojo alkūnkaulio, kapo ašiai lygiagrečioje linijoje rastos 5 geležinės kaltinės vinys. Tokios pat 2 vinys rastos galvos srityje ir viena prie kairiojo kelio.

Įkapės: prie mirusiojo griaučių nei dirbinių, nei organinės medžiagos liekanų nersta. Jų nerasta ir tikrinant kapo duobės dugną.

Moters kapas 3

0,3 m. gylyje nuo žemės paviršiaus, kv. A 2, atsidengė kaukolės viršugalvis. Kapo duobės kontūras iš aplinkinės žemės neišsiskyrė.

0,5 m. gylyje nuo žemės paviršiaus, kv. A 1,2, atsidengė gerai išlikę moters griaučiai. Jų ilgis – 1,74 m., plotis ties petikauliais – 0,31 m., ties alkūnkauliais – 0,41 m.

Moteris palaidota aukštelninka, kaukolės veidinė dalis ir smegeninė nusvirusi į dešinę pusę, apatinis žandikaulis likęs tiesiai, galva viršugalviu nukreipta į PV 75° kampu. Dešinioji ranka buvo priglausta prie šono, o plaštakos kaulai rasti ant šlaunikaulio. Kairioji ranka truputį atmesta ir sulenkta buku, 150° laipsnių kampu, dilbio kaulų pabaiga rasta ant kairiojo dubenkaulio. Kojos ištiestos – atstumas tarp kelių – 6 cm.

Įkapės: prie mirusiojo griaučių nei dirbinių, nei organinės medžiagos nerasta. Jų nerasta ir tikrinant kapo duobės dugną.

11. Trumpos išvados

1979 m. Krūvandų III kapinyno tyrinėjimų metu ištirtas 15 m² žemės plotas, kur atidengti 3 nedegintų mirusiųjų kapai. Suardytas kapas 1 priklausė vaikui, kapas 2 – vyrui ir kapas 3 – moteriai.

Tirtoje kapinyno dalyje mirusieji laidoti 0,35-0,5 m. gylyje (kapų duobės buvo žymiai gilesnės. Metų metais ariant, kalva tapo žymiai žemesnė). Pasaulio šalių atžvilgiu kapai orientuoti į ŠV (kapai 1, 2) ir PV (kapas 3). Kapų duobės neišryškėjo nei viename iš tirtųjų kapų. Mirusieji, atrodo, laidoti karstuose, aukštelininki, ištiestomis kojomis ir įvairiai sudėtomis rankomis.

Įkapių, kurios padėtų nusakyti palaidojimo amžių, nėra. Įvertinus faktą, kad mirusieji laidoti geležinėmis vinimis užkaluose karstuose be pomirtiniam gyvenimui skirtų įkapių, matyti, kad kainynas skirtinas vėlyvosios krikščionybės laikams, ir kapus, matyt, reikia datuoti ne ankstesniu kaip XVII amžiumi.

12. Bendrosios Krūvandų I, II, III kapinynų tyrinėjimų išvados

1979 m. Krūvandų kapinyuose buvo ištirtas 238 m² plotas, atidengti 10 įvairių laikotarpių griautiniai kapai.

Krūvandų kaimo teritorijoje esančių kapinynų tyrinėjimai, kaip matyti, davė nedaug archeologinės medžiagos. Tačiau jie leido geriau suprasti archeologijos paminklų padėtį Krūvandų kaime. Dabar mes galime su įsitikinimu konstatuoti, kad Krūvandų I kapinynas buvo nedidelis ir jam skiriamas III-V, IX-XII bei XV-XVI amžių laikotarpis yra nerealus. Tokį archeologinį intervalą gali paaiškinti kitas požiūris.

Kasinėjant Krūvandų k. kapinynus, susidarė vaizdas, kad ankstyviausieji kapai koncentravosi Krūvandos u. dešiniojo kranto aukštumoje, dabartinio karjero teritorijoje. Čia, galimas dalykas, ir buvo III-V a. kapai. Vėlesniesiems palaidojimams buvo parinktos kitos kalvos, esančios į P nuo Krūvandų I kapinyno. Pirmojoje iš jų rastasis VII a. kapinynas pasirodė besąs menkas. Sekančioje, prie veikiančių kapinių esančioje kalvoje, įrengtas vėlyvojo krikščioniško laikotarpio kapinynas. Jo pakraščiuose, galimas dalykas, gali būti ir XV-XVI a. kapų.

Baigiant šias pastabas, reikia pasakyti, kad norint tiksliai lokalizuoti kapinyną chronologiniu požiūriu, tektų atidengti milžinišką plotą. Bet, mūsų įsitikinimu, vardu ar tai duotų laukiamų rezultatų.

Radinių sąrašas³

Krūvandų II kapinynas

Kapas 1

1. Segė, žalvarinė, lankinė, skliutakojė. Aukštis – 8,8, įvijos L – 10,3, kojelės plotis – 2,2, puošta pakraščiais laužyta linija. Segės įvija, įvijos lankelis ir adata nulūžusios.
2. Apyrankė, žalvarinė, storėjančiais galais, 8,7x6,0 dydžio. Vielos Θ - 0,3, galai daugiakampiai, 1,2x1,4 dydžio. Briaunų pakraščiai ornamentuoti įmuštais trikampaiais.
3. Žiedas, žalvarinis, įvijinis, platėjančiais galais. Sutrupėjęs į daugelį dalių.
4. Įvija, žalvarinė, sudaryta iš trikampio pjūvio, 0,25x0,13 dydžio vielos. Sulūžusi į daugelį narelių.

Kapas 2

5. Karolis, gintarinis, dvigubo nupjauto kūgio formos. H – 1,37, Θ - 1,5. Prie vidinės skylutės nuskeltas.
6. Įvija, žalvarinė. L – 1,8, Θ - 1,2, padaryta iš trikampio pjūvio vielos.
7. Žiedas, žalvarinis, įvijinis, platėjančiais galais. Sulūžęs į daugelį dalių.

Kapas 3

8. Kniedė, žalvarinė. Θ - 0,8.
9. Įvijos, žalvarinės, fragmentai. Geriausiai išlikusio fragmento L – 0,4, Θ - 0,8.

Kapas 4

10. Karolis, gintarinis, dvigubo nupjauto kūgio formos. H – 1,05, Θ - 1,0.
11. Karolis, gintarinis, dvigubo nupjauto kūgio formos, suskaldytas. H – 1,4, Θ - 1,0.
12. Geležies du fragmentai. L – 4,7 ir 4,8.
13. Viela, žalvarinė, pusapvalio pjūvio. L – 4,2.
14. Grandinė, žalvarinė. L – 2,9.

---

³ Visi išmatavimai duoti centimetrais.

15. Planų ir kapų piešinių sąrašas
  1. Krūvandų I kapinyno situacijos planas (M 1:250)
  2. Krūvandų I kapinyno ploto 4 planas (M 1:50)
  3. Krūvandų I kapinyno kapo 1 piešinys (M 1:5)
  4. Krūvandų I kapinyno kapo 2 piešinys (M 1:5)
  5. Krūvandų I kapinyno kapo 3 piešinys (M 1:5)
  6. Krūvandų II kapinyno ploto 1 planas (M 1:50)
  7. Krūvandų II kapinyno kapo 1 piešinys (M 1:5)
  8. Krūvandų II kapinyno kapo 2 piešinys (M 1:5)
  9. Krūvandų II kapinyno kapo 4 piešinys (M 1:5)
  10. Krūvandų III kapinyno ploto 1 planas (M 1:50)
  11. Krūvandų III kapinyno kapo 1 piešinys (M 1:5)
  12. Krūvandų III kapinyno kapo 2 piešinys (M 1:5)
  13. Krūvandų III kapinyno kapo 3 piešinys (M 1:5)